

*BIOGRAFSKI LEKSIKON POLITIČKE I ADMINISTRATIVNE ELITE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE*

Banovi Kraljevine Jugoslavije – biografski leksikon. Ur. Momčilo Pavlović, Predrag Vajagić, Nebojša Stambolija. Institut za savremenu istoriju–Društvo istoričara Srbije »Stojan Novaković«–Društvo nastavnika istorije Bačke Palanke, Beograd–Bačka Palanka 2019., 263 str.

U ocjeni desetogodišnjega razdoblja 1929–39. povjesničari s prostora bivše Jugoslavije uglavnom su postigli konsenzus. Suspenzijom Ustava, raspuštanjem Skupštine i uvođenjem apsolutističke vlasti, kralj Aleksandar I. Karađodević pokušao je obuzdati kaos u zemlji, ali ga je svojim nasilnim unitarizmom razbuktao do vlastitoga atentata i konačnoga raspada zemlje deset godina nakon uvođenja diktature. Isti dan kada je objavio svoj *Proglas narodu*, 6. siječnja 1929., objavio je nekoliko ključnih zakona kojima se uređivala i regulirala novouspostavljena vlast. Novu vladu i Ministarski savjet odabrao je kralj po svojoj volji, pa kad govorimo o političkoj, sudbenoj i administrativnoj eliti toga doba, govorimo o provjerenim i odabranim »kraljevim ljudima«, pouzdanicima najviše razine, ne samo štovateljima kralja nego i rezolutnim pristašama i sljedbenicima jugoslavenskoga unitarizma. Zato je važno znati tko su bili ti ljudi, od kuda su dolazili, kakva je bila njihova naobrazba, možda i zašto su se prepoznali u takvoj koncepciji vlasti.

Institut za savremenu istoriju u Beogradu, u suradnji s Društvom istoričara Srbije »Stojan Novaković« i Društvom nastavnika istorije Bačke Palanke, te uz financijsku pomoć Ministarstva prosvete Republike Srbije, krajem 2019. godine izdao je knjigu *Banovi Kraljevine Jugoslavije – biografski leksikon*, koja će sigurno zanimati i hrvatske čitatelje, osobito hrvatske povjesničare. Prvi put se na jednom mjestu nalaze popisani i leksikografsko-biografskom metodom opisani svi banovi, podbanovi i upravitelji grada Beograda. Knjiga je nastavak projekta započetoga u Institutu za savremenu istoriju kojim se kroz biografije političkih elita (senatora, banova, ministara, poslanika) Kraljevine Jugoslavije progovara o međuratnoj Jugoslaviji – što je bila, tko je bila njezina političko-upravna elita i kako je svoje ideje provodila. Skup je to 68 biografija pojedinaca koji su nakon 1929. i uvođenja diktature imenovani na dužnosti bana, podbana ili upravitelja Beograda, odnosno koji su bili osobe najvećega

kraljeva povjerenja. Na 263 stranice dvanaest autora iz Beograda, Zagreba (S. Matković i S. Grgić), Ljubljane, Prištine, Bačke Palanke i Lazarevca, donose biografije svih banova i podbanova novouspostavljenih banovina i upravitelja grada Beograda od 1929. do 1941. godine, odnosno propasti države. Istraživači međuratne jugoslavenske povijesti dobili su tako u jednoj knjizi cjelovite i zaokružene, relevantne i stručno istražene, enciklopedijskom metodom prikazane životopise ljudi koji su, zahvaljujući svojim velikim ovlastima, izravno i dugoročno djelovali na život stanovništva banovina kojima su upravljali. Bili su to, do 1934. godine i kraljeve smrti, izravni kraljevi odabranici i pouzdanici, a od tada predani sljedbenici unitarističkih, jugoslavenskih ideja. Knjiga ne donosi samo biografije, već i opširnu uvodnu studiju koju potpisuju Momčilo Pavić, Predrag Vajagić i Nebojša Stambolija, u kojoj se kritički i na tragu suvremenih promišljanja međuratne jugoslavenske stvarnosti, a osobito u osnovi promašene ideje jugoslovenstva, autori osvrću na jugoslavenski unitaristički koncept započet 1918. godine, opredmećen upravo razdobljem koje se u knjizi obrađuje. Vrijednost uvodne studije jest iscrpan prikaz teritorijalne i organizacijske strukture te ideologije koja je dovela do stvaranja banovina kao upravno-administrativnih jedinica i golemih ovlasti banova i nikad službeno uspostavljenih banovinskih vijeća ograničenih samo voljom kralja. Uvodni tekst završava statistikom banova, zahvaljujući kojoj, i objedinjenim biografijama u knjizi, možemo donijeti relevantne i kvantitativnim podacima potkrijepljene zaključke: pretežita je vjeroispovijest banova, obnašatelja banske dužnosti i upravitelja Beograda bila pravoslavna (77,94%), rimokatolika je bilo 20,59%, a muslimana 1,47% ili samo jedan dužnosnik, koji se izjašnjavao pripadnikom srpske nacionalnosti. Većina ih je bila s područja Kraljevine Srbije (51,47%), a s područja koja su bila u sklopu Austro-Ugarske bilo ih je 44,12%. S područja današnje Hrvatske bila su njih dvanaestorica, iz Bosne i Hercegovine sedmorica, iz Vojvodine šestorica, iz Slovenije petorica, iz Crne Gore dvojica. Za dvojicu – Petra Cvetkovića i Mihaila Krečkovića – autori nisu utvrditi mjesto i datum rođenja i smrti. Naobrazbom su uglavnom bili pravnici (76,47%), ali su u iznimno velikom broju bili u sklopu represivnoga aparata, najviše na različitim poslovima u Ministarstvu unutarnjih poslova kao inspektori, viši inspektori, nadzornici, stručnjaci za terorizam i sl., često su radili na vojnim sudovima ili kao civilni i vojni cenzori. Osobito su uspješni bili kao obavještajci. Osmorica su svojom naobrazbom bila profesionalni vojnici (11,76%): šestorica generali, a dvojica viši časnici. Među šezdeset osmoricom bila su četiri profesora (5,88%), dva inženjera (2,94%) i po jedan liječnik i bankar (1,47). Takva profesionalna struktura banova i njihovih zamjenika sama po sebi dovoljno govori o karakteru vlasti i načinu provođenja unitarne, jugoslavenske koncepcije. Ipak, autori naglašavaju da se prilikom imenovanja na bansku (ili podbansku) dužnost u banovinama koje su teritorijalno pripadale Hrvatskoj i Sloveniji pazilo na to da banovi i njihovi pomoćnici budu »odgovarajuće« nacije, odnosno da budu Hrvati ili Slovenci. Tako autori navode da je na banskoj dužnosti u Savskoj i Primorskoj banovini

samo Stanoje Mihaldžić bio Srbin, a od 1929. do 1939. godine i do osnutka Banovine Hrvatske u te dvije banovine bilo je ukupno devet banova i obnašatelja banske dužnosti (Tartaglia, Jablanović, Buić, Šilović, Perović, Hadži, Kostrenčić, Ružić i Šubašić). O karakteru države i vlasti, ali i poimanju jugoslavenstva, najbolje govori podatak da su svi ostali banovi, upravitelji i podbanovi u svim ostalim banovinama (Drinskoj, Moravskoj, Zetskoj, Vrbaskoj, Vardarskoj, Dunavskoj) te upravitelji grada Beograda bili srpske nacionalnosti.

I intenzitet promjena na banskoj stolici ili dužina obnašanja banske časti podbanova, jer se u nekim politički osjetljivim banovinama dugo čekalo na imenovanja, kao i ukupan broj dužnosnika (68), govore ne samo o nepovjerenju Dvora i u najuže-ga kabineta prema akterima, već još više o trajno nesređenim i potencijalno opasnim prilikama koje su vladale u zemlji zbog stalnoga otpora i nezadovoljstva diktaturom i ustrojem zemlje. Pritom dvije hrvatske banovine ne spadaju u one u kojima su se obnašatelji dužnosti često mijenjali. Ban s najdužim stažem u cijelom tom razdoblju na području cijele Kraljevine Jugoslavije bio je Makaranin Josip Jablanović (Cortellazzo), i to kao ban Primorske banovine. Šest godina i dva mjeseca obnašao je svoju bansku dužnost kao poklonik jugoslavenskoga unitarizma, član Narodne radikalne stranke i njezin kandidat na dvama izborima, a od 1943. član Savjetodavnoga odbora Narodnooslobodilačkoga odbora u Splitu.

Iako najveći dio leksikona zauzimaju biografije pojedinaca, što se i očekuje s obzirom na karakter knjige, važno je istaknuti gotovo sto stranica priloga u kojima je za znanstvenike i istraživače važan dio, *Podaci o banovinama*, odnosno prilog o svakoj od devet banovina, koncipiran kao njezina »osobna iskaznica«: statistički podatci banovine s reljefnim prikazom, podacima o kotarevima, gradovima i društveno-ekonomskim karakteristikama stanovništva, te popis banova i vrijeme njihova banovanja u određenoj banovini. Uz to, *Prilozi* donose cjelovite zakone: *Zakon o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja*, *Zakon o banskoj upravi*, *Uredbu o ustrojstvu i delokrugu Uprave grada Beograda*, *Pravilnik o organizaciji i radu Banskih veća* i *Uredbu o Banovini Hrvatskoj*. Današnji hrvatski teritorij prikazan je kroz podjelu iz 1931. godine, odnosno na Primorsku i Savsku banovinu do 1939. godine, odnosno od 1939. do 1941. godine Banovinu Hrvatsku.

Članci su ujednačeni jer su se autori pridržavali utvrđene i dogovorene metodologije u obradi biografskih podataka pa je tako, osim relevantnih osobnih podataka o naobrazbi ili zaposlenjima prije imenovanja na bansku funkciju, moguće doznati i neke pikanterije ili naizgled nevažne podatke iz osobnoga života. Tako je podatak o članstvu u masonskim ložama ili bliskost s masonskim udrugama, zbog svoje navodne nepouzdanosti inače izbjegavan u hrvatskim biografijama i znanstvenim tekstovima, za srpske povjesničare relevantan s obzirom na utjecaj koji su masoni imali na dvoru kralja Aleksandra, koji je i sam bio mason. Upravo zbog toga ne čudi njihov

relativno velik udio među 68 uglednika obrađenih u leksikonu. Pozornim čitanjem biografija primijetit će se još poneka sitnica – sustavna briga tadašnjega režima za školovanje i usavršavanje najboljih policijskih i obavještajnih kadrova u inozemstvu, poglavito u Francuskoj, Njemačkoj i Velikoj Britaniji, tadašnja sklonost režima njemačkim organizacijskim modelima u policijskim i obavještajnim strukturama, kao i visok udio odlikovanja *Legije časti* u ukupnim odlikovanjima odličnika, ali i lakoću prelaska iz pročetničkih ili četničkih organizacija u partizanski pokret uključivanjem u rad narodnooslobodilačkih odbora, kao i cijeli niz drugih pojedinosti, od kojih su neke sasvim osobne prirode (npr. navodno nježno prijateljstvo gđe. Perović i dr. Radenka Stankovića).

Hrvatski povjesničari i svi zainteresirani istraživači međuratnoga jugoslaven-skog razdoblja biografskim leksikonom banova Kraljevine Jugoslavije dobili su pregledan i zaokružen priručnik s pouzdanim informacijama, tim više što u Hrvatskoj još ne postoje cjelovite i zaokružene biografije svih obnašatelja banske dužnosti u doba Kraljevine Jugoslavije.

LIDIJA BARIŠIĆ BOGIŠIĆ

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i prerađivati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.